

Obsah

666
KRÁLOVSTVÍ
V POHYBU

Co říci na úvod? 5

I. ČASOPROSTOROVÁ INVENTURA

1. Střední Evropa jako objekt výzkumu 11

„Revoluce“ hýbou středověkem (11) Co je střední Evropa? (12) Mezi-
Evropa (12) Raný stát (13) Palackého vklad (13) Vaněčkovovo pojetí (14)
Shodný vývoj Čech, Polska, Uher (14) Oponentní názory (16) Služebná
organizace (17) Stav diskuse (17) Role christianizace (18) Konec
„středoevropské cesty“ (19) Torzovitost písemností (19) Edice (20)
Formuláře (20)

2. Majetky jako půda, alod, beneficium, léno 21

Středověký majetek (21) Svoboda a majetek (21) Raná šlechta (23)
Půdní regál a jeho deriváty (24) Lovectví a lesy (25) Beneficiáři (27)
Pestrost beneficí (27) „Privatizace“ (29) Počátky soukromých majetků
(30) Imunizování (32) Výsluhy (34) Dědické zvyklosti (35) Souhlas
příbuzných (36) Nedíl (36) Miles, milites (38) Polské analogie (40)
Pojem feudalismus (41) Říšská ministerialita (42) Lenní řády (43)
České diskuse (43) Vznik pozemkové vrchnosti (45)

3. Na pokraji dostatečnosti 45

Těžké chvíle střední Evropy (46) Přírodní a válečné pohromy (47)
Hladomory (49) Důsledky „zlých let“ (50) Rezervy středověké
společnosti (50) Oblastní rozdíly (51) Obilní sklady za Karla IV. (51)
Pražská populace (52) Demografické odhady (52) Pozvolný nárůst (53)

4. Proč poločas „změny“? 53

Proměny společnosti (53) Dynamizace vývoje (54) Tlak na zisk (54)
Podnikatelé (55) Důsledky vnitrozemské kolonizace (56) Usazování
„Němců“ (56) Směr k dělbě státní moci (57)

II. NA ROZCESTÍ

5. Kolonizace jako fenomén 61

Německá kolonizace (61) Problémy s pojmem (62) Antikolonizační
teorie (62) Sídlní postup k východu (64) Jeho příčiny (65) Výzvy (66)
Smlouva o kultivaci při ústí Vesery (66) Nejen Němci kolonizují (68)

Germania Slavica (68) *Sachsenspiegel* (72) *Německé právo* (73)
Městská zakládání (74) *Slezsko jako modelový příklad* (76)

6. Lokace před lokací? Role trhů 76

Nové aktivity (76) *Města na polském právu* (77) *Argumentační východiska* (77) *Co je město* (79) *Funkce trhů* (82) *Výnosy z nich* (84) *Libeňský trh* (86) *Spojení trh – hrad – město* (87) *Rozrůznění spádových center* (87) *Knížecí dvorce* (88) *Narušování distribuční autarkie* (88)

7. Čím byla Lhota 89

Dalimil o získávání nové půdy (89) *První doklady o lhotách* (91) *Co říká jejich výskyt* (92) *Újezdy* (92) *Poddaný mladšího středověku* (93)

8. Krajiny polní, lesní... a nové 93

Pokusy o sídelní rekonstrukce Čech (93) *Lippert, Friedrich* (94) *Výmezování sídelního jádra* (94) *Šmilauer* (94) *Osídlení ve 12. století* (95) *Morava* (96) *Nástup 13. století* (98) *... a jeho závěrečná polovina* (98) *Pomezní končiny* (100)

III. JAK VYLEPŠOVAT ZEMI

9. Agrotechnické inovace 103

Lokační smlouvy (103) *Výnosnost agrární produkce* (104) *Zemědělské náčiní* (105) *Mlýny* (107) *Typy a údržba mlýnů* (108) *Ráz osídlení, villa* (110) *Proměny vesnice* (111) *Záhumenice a kolonizace* (112) *Čím pomáhá Stablní katastr* (113) *Meitzen* (114) *Kartografický materiál* (115) *Alternativy vývoje plůžiny* (115)

10. Právně organizační nástroje 116

Lokace, německé právo (116) *Knížecí právo* (119) *Německé právo – purkrecht – emfiteuze* (121) *Příklady z Loketska* (122) *Úloha lokátorů* (125) *Laneus, mansus* (128) *... a jinde dědiny, popluží, země* (130) *Velikost lánu* (130) *Plošný a výsevkový lán* (131) *Léta svobody* (134) *Podací* (135)

11. Zakládání na německém a lenním právu 136

Proměna Broumova (137) *Zřizování vesnic* (138) *Policko* (141) *Usazování místních názvů* (142) *Srovnání s mladší situací* (143) *Dramatické chvíle Broumova a Policka* (144) *Měšťané a rychtáři kolonizují* (146) *Smlouva Vyšehradu s mincmistrem Jindřichem* (148) *Trutnovsko, Žďár nad Sázavou* (148) *Bruno ze Schauenburku* (150) *Léna a lenní právo* (153) *Práva ministeriálů magdeburského kostela* (154) *... a jejich obsah* (157) *Shody mezi lenním a německým právem* (158) *Hückeswagenové* (160) *Německé právo a města* (162) *Typologická blízkost lokace města a vesnice* (163) *Založení /Horního/*

Benešova (163) Opakovaná lokace Hranic na Moravě (164) Ronov nad Doubravou (165) „Německoprávní město“ ve Slezsku (167) Informační bohatství Sachsenspiegela (167)

12. .... a v domácích tradicích 168

Problémy první zmínky (168) Listina z roku 1224 pro Břevnov (169) Neemfyteutická cesta (169) Místní jména (170) Hirzův újezd (170) Vyšebrodské vesnice (170) „Noviny“ a desátkové spory o ně (171) Osazování Českého středohoří (172) Ostrovska kolonizace (173) Černokostecko a Dražanská vrchovina (173) Jižní Pražsko (174)

668

KRÁLOVSTVÍ
V POHYBU

IV. NA HRANĚ DVOU STŘEDOVĚKŮ

13. Vstup nových řádů do „polních“ krajín 177

Dva středověky (177) Šíření lokační reformy (177) Emfyteutizace „polních“ oblastí (178) Mury (178) Proměny Litoměřicka, přestavby plůžin (180) Obilní export (181) Brzda: prostředky směny (182) Ujímání německého práva v sídelním jádru (183) Libkovic (183) Vysazení Příbrami (183) Reorganizace větších celků: Lysá, Budyňsko (186) Úpravy tamních polností (189) Vlivy majetkových poměrů (190) Rychty (191) Jenišův Újezd (193) Právní pozice emfyteuty (194) Vysazování se blíží nájmu (194) Vsetínsko (195) Více tváří německého práva a emfyteuze (196) Potence „polních“ krajín (196)

14. Proměny vesnice a venkovského osídlení 197

Pustnutí jako problém (197) Osídlení celistvé a rozptýlené (197) Opět villa (198) Svědectví místních jmen (198) Nestabilita původního názvosloví (200) „Kraše“ na Vidnavsku (201) Více poloh pod jedním názvem (203) Ves a její „vesničky“ (204) Formování „katastrů“ (205) Vesnická obec (206) Rychtář a konšelé (207) Farní obec (208) Důsledky sídelní koncentrace (209) Vývojové varianty (209) Lidnatost vesnice (210) Přínosy archeologie (210) Možnosti ikonografického materiálu (212) Shrnutí (213)

15. Dynamizace městského života 214

Urbanizovaná Evropa (214) Nejstarší města v českých zemích: Bruntál, Uničov (215) Nárůst královských měst za Přemysla Otakara II. (217) Civitas a oppidum (218) Královská a nekrálovská města (218) O potřebě a smyslu měst (220) Městský areál eximován (221) Krčmy (222) Trhová místa (222) Jejich zřizování (223) Pojem městečko (225) Sekanka jako typ (226) Města a privilegia (227) Brněnská iura originaria (228) Barvitost městských výsad (230) Kolektivní privilegium z roku 1285 (231) Magdeburské právo (233) Další okruhy městských práv (234) Právní kniha brněnského písaře Jana (235) Možnost změnit odvolací místo (235) Každé město jedinečné (236)

16. Společné a rozdílné v areálech měst. 236

Ráz městské zástavby (236) Městský dům a parcela (237) Proměny pražské aglomerace (237) Hradba: užitek i prestiž (239) Města při ochraně zemské hranice (239) Obezdění Pražského Města (240) Pevnostní motivy na obrazech pečeti (241) Symbolický význam městského opevnění (243) Další úlevy pro města (244) Horní vrstvy (245) Městský rychtář a přísežní (246) Výbavy městských rychet (247) Rychty jako předmět transakcí (248) Církev ve městech (249) Rozsah a lidnatost měst (250) Rynek (252)

V. TRANSFORMAČNÍ EFEKTY

17. Potřeby a starosti města. 255

Centralita (255) Síť trhů střídána městy (256) Právo skladu (257) Milové právo (257) Zákazy krčem (260) Postihy vaření piva a řemesel (261) Postranní práva (262) Vymahatelnost milového práva (264) Předměstí (265) Lány přiměřené k městu (266) Městské pastviny (268) Středověký Beroun (269) Pražské contado (271) Městské translace (272) Kraj pod Bezdězy (273) Nová Plzeň (274) Pelhřimov (276) Trutnov (277) Moravskotřebovsko (278) Hrabšici na Moravě (279) Nezdařené městské lokace (280)

18. Civitas cum villis adiacentibus 281

„Svoboda městské vzduchu“ jen omezená (281) Městské vsi (282) Vikbildy (282) Jejich historie (283) Benešov, Brušperk, Štítý (284) Vidnava (285) Jevíčko (286) Polička (288) Dále spíše náznaky (291) Méně zřetelný vývin vikbildních forem v českých zemích (292) Městské soudy jako právní autorita (293)

19. Neklidné majetky. 294

Vymezování majetků (294) Přírodní mezníky (294) Popisy hraničení (295) Objezdy (296) Pertinenční formule (300) Prodeje a koupě (302) Výměna (302) Odevzdání majetku (303) Svěření v doživotní péči (304) Pronájem (306) Půjčky (308) Ručení a ručitel (309) Koupě platu (310) Plat jako odškodnění (310) Cenové relace (311) Pozemková držba jako forma zajištění (315)

20. Hřivny, denáry, feniky a jak dál? 315

Škála majetkových transakcí (315) Ražená mince (317) Český denár (318) Brakteáty (319) Reformní úpravy Přemysla Otakara II. (320) Marka čili hřivna (320) Podíl cizích mincí (321) Rozptýlení mincoven (321) Mincmistři (323) Pronájmy mince (323) Falšování a krácení mince (325) Problém oběhu neraženého stříbra (326) Vážení (329) Kupní síla denáru a groše (338) Protokol opata Bavora (331) Nejnižší nominály (332) Využití zlata (332) Stav měny v rozporu s možnostmi (334)

VI. MINCE PEVNÁ A STÁLÁ

- 21. Dobrodiní skryté v „horách“** 337
Hornictví jako průvodní jev modernizace (337) Odkud pocházelo bohatství českých knížat? (338) Stopy po rýžování a dolování (339) Odkryvy na Českomoravské vrchovině (340) Jihlavské počátky (341) Velké jihlavské privilegium (341) ... a jeho exempláře (342) Zásady jihlavského horního práva (343) Dlouhá cesta k jeho zformulování (344) Tridentská ustanovení (344) Německé horní právo jihlavské (345) Šíření jihlavských zásad (346) Brod Smilův, Německý, Havlíčkův (347) Pozice Lichtenburků v regionu (348) Obchod s olovem (350) Prospekce (351) Pokračování hornického bumu (351) Štěpánovsko (352) Zájmy církve (353) Přejít na hlubinné dolování (355) Zpracovatelské areály (356) Dělbny zisků z případných nalezišť (357) Brněnské privilegium z roku 1297 (359)
- 22. Kutnohorské objevy** 359
Oblast mezi Kolínem a Čáslaví (360) Hora neboli Kutna (361) Svědectví pramenů (361) Sedlecký klášter (362) Koupě opata Heidenreicha (363) Kutnohorská rudná pásma (364) Kutnohorský púdorys (365) Zrod města Kutné Hory (366) Otazníky kolem výnosů českomoravských dolů (367)
- 23. Horní zákoník a pražský groš** 369
Výdaje královského dvora (369) Nedostatek hotovosti (370) Pokusy o vylepšení mince (371) Pražští zlatníci (371) Freiberg dočasně v českých rukách (372) Ius regale montanorum (373) Nejasné autorství (374) Obsah Václavova horního zákoníku (375) Dochování (378) Organizace horního podnikání (379) Kverkové a erckauféři (379) Monetární reforma očima Petra Žitavského (380) Lidé „okolo reformy“ (381) Florentinové Apard, Rinier a Cyno (382) Jejich kariéry (383) Zaražení pražského groše (385) Zákaz oběhu a vývozu neraženého kovu (385) Vzhled groše (387) Jeho rychlé prosazení (388) Vlašský dvůr (389) Ohlas v zahraničí (390)
- 24. Stříbro a obchod přes hranice** 391
Směna se zahraničím (391) Labský obchod (391) Celní sazebníky z Litoměřic a Pirny (392) Skladba zboží (392) Domažlice, Zlatá stezka (394) Exportní oblasti latinské Evropy (395) Vývoz českého stříbra (396) Styky s italským bankovníctvím (396) Import luxusních výrobků (398) Poptávka při dvorských slavnostech (399) Smlouvy o pronájmu urbury a mince (400) ... a jejich doprovodné položky (400) Klenotnictví (401) Kupci domácí a zahraniční (402) Ungelt v Týně (403) Tresty pro řezenské kupce (403) Celní bariéry (404) Stříbro dlouhodobě ovlivňuje zemskou ekonomiku (405)

VII. CENA ZA POKROK

25. Úbytky lesa a změny v ochraně hranice	409
<i>Proměny krajiny (409) Proč chránit les (409) Spotřeba dřeva městy (411) Dary lesů (412) ... a jejich dramatické úbytky (413) Vegetační skladba (414) Krajina na nejdolejší Ohři (415) Zápisy o lesích (416) Mýcení „osvobozuje“ (417) Zemské hraničení (418) Rozsah Čech a Moravy (419) Těžké putování Ibrahima ibn Jakuba do Prahy (420) Síť zemských cest (421) Orientace v prostoru (422) Proměny ve způsobu ochrany hranice (423) Hrady, města, manské obvody (424) Lesy v Maiestas Carolina (424)</i>	
26. Narušení ekorovnováhy	425
<i>Úbytky lesa mění krajinu (425) Povodně (425) Důsledky lidských zásahů (426) Klima (426) Mlýny a jezy (426) Majetkové spory u Doksan (427) Počátky rybníkářství (428) Lomy na kámen (429) Hradba Pražského Města (430) Plavení po Vltavě (431) Oblast Prahy (431) Kutnohorský (433) Exhalace, struska (433) Zbraslavsko: náběh ke kulturní krajině (434)</i>	
Bilance: Dědictví „velké změny“	436
<i>Význam 13. století (436) Osazování vnitrozemí (437) Majetková emancipace šlechty (437) Regionální modifikace střední Evropy (438) Kontakty s okolím (438) Vstup měst na historickou scénu (439) Vnitřní život městských obcí (441) Privilegia (441) Venkov (442) Německé právo (442) Trh propojuje urbánní a agrární sektor (443) Rozmach hornictví (443) Zásahy do přírodního prostředí (444) Horní zákoník a pražský groš (444) Výhledy (444)</i>	
Poznámky	446
Prameny a literatura	520
Seznam vyobrazení	617
Resumé: The Kingdom in Motion. Colonisation, Towns and Silver at the End of the Přemyslid Epoch	621
Rejstřík	629

